

ОЛІЙНИК

Надія Романівна

УДК 336.221

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ВЕЛИКИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІPROBLEM ASPECTS OF FISCAL ADJUSTMENT OF LARGE TAXPAYERS
IN UKRAINE

аспірант, ДУ «Інститут
регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН
України», м. Львів

У статті досліджено проблеми здійснення фіскального регулювання діяльності великих платників податків в Україні, які розглядаються з двох позицій: 1) інституційні проблеми; 2) проблеми організаційно-фінансового характеру.

В статье исследованы проблемы осуществления фискального регулирования деятельности крупных налогоплательщиков в Украине, которые рассматриваются с двух позиций: 1) институциональные проблемы; 2) проблемы организационно-финансового характера.

In the article the problem of implementation of the fiscal adjustment of large taxpayers in Ukraine to be considered from two perspectives: 1) institutional problems; 2) problems of organizational and financial nature.

Ключові слова: податки, великий платник податків, фіскальне регулювання, фіскальне регулювання бізнесу

Ключевые слова: налоги, крупный налогоплательщик, фискальное регулирование, фискальное регулирование бизнеса

Keywords: taxes, large taxpayer, fiscal adjustment, fiscal regulation business

ВСТУП

Непослідовність та необґрунтованість інституційних трансформацій, соціально-економічні та геополітичні проблеми зумовлюють збереження в Україні несприятливого підприємницького середовища, де одним із найбільш дивергентних факторів, поряд з корупцією та бюрократією, виступає фіскальне регулювання бізнесу (табл. 1).

Фіскальне регулювання діяльності бізнесу, в тому числі і великих платників податків (далі – ВПП) –

один з інструментів стабілізації потреб держави у фінансових ресурсах, забезпечення планомірного надходження податкових зобов'язань до бюджетів різних рівнів – сьогодні характеризується наявністю низки недоліків і прогалин інституційного та організаційно-фінансового характеру, що вимагає їх ґрунтовного дослідження з метою пошуку механізмів та напрямів підвищення ефективності ведення бізнесу в Україні.

Таблиця 1

Основні проблеми ведення бізнесу в Україні у 2013-2014 рр.
(за рейтингом конкурентоспроможності України)

[складено автором за даними [1]]

№ п/п	Чинники	Ступінь впливу, %
1	Обмежений доступ до фінансів	16,7
2	Корупція	15,5
3	Державна бюрократія	13,4
4	Фіскальне регулювання	11,0
5	Політична нестабільність	10,1
6	Розмір податків	8,4
7	Валютне регулювання	4,2
8	Незначні обсяги інновацій	4,1
9	Інфляція	3,7
10	Нестабільність державної влади	3,5

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Численні аспекти вивчення проблем формування сприятливого фіскального середовища ведення бізнесу в Україні знайшли своє відображення у низці праць вітчизняних та іноземних дослідників, зокрема

Я. Бережного [2], П. Дубинецької [3], І. Лещух [4], М. Мельник [5] та ін. Однак, в складні умови інституційних трансформації податкової системи вимагають окремого дослідження проблемних аспектів фіскального регулювання діяльності ВПП в

Україні, як бюджетоутворюючих суб'єктів господарювання.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження сучасних проблем фіскального регулювання діяльності великих платників податків в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використовувались такі методи: системний і діалектичний; логічного узагальнення, системного аналізу, порівняння і синтезу; графічний; стратегічного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти з питань оподаткування і фіскального регулювання Державної фіскальної служби України; оперативна статистична інформація Державної фіскальної служби України; видання міжнародних фінансових і фіскальних організацій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проблем фіскального регулювання діяльності ВПП в Україні доцільно дослідити за двома основними напрямками: 1) інституційні; 2) організаційно-фінансові.

Напрямок (1): інституційні проблеми здійснення фіскального регулювання діяльності ВПП в Україні. Нестабільність та непослідовність вітчизняної податкової політики є ключовою характеристикою вітчизняної системи фіскального регулювання діяльності ВПП, що зокрема виявляється в:

а) високих, порівняно з іншими країнами світу, середньозваженої ставці оподаткування та ставці

корпоративного податку. Так, за даними рейтингу Doing Business середньозважена ставка оподаткування доходів підприємств України у 2015 р. становила 52,9%, а в Росії, для прикладу, – 48,9%, Румунії – 43,2%, Польщі – 38,7%, Сербії – 38,6%, а у Грузії – 16,4%. Крім того, незважаючи на деяке зниження у 2015 р. часу на сплату податків (у зв'язку із впровадженням у 2013 р. в дію пункту 49.4 Податкового кодексу України, відповідно до якого платники податків, що належать до великих та середніх підприємств, подають податкові декларації до органу ДФС України лише в електронній формі), тривалість цього процесу в Україні (390 год/рік у 2014 р. та 350 год/рік у 2015 р., причому третина часу затрачається на сплату податку на прибуток) все ще залишається значно вищою, аніж відповідний середній показник у країнах Східної Європи та Центральної Азії (260 год/рік у 2014 р. та 245 год/рік у 2015 р.) чи у країнах ОЕСР (176 год/рік у 2014 р. та 2015 р.) [6];

б) диспропорціях у структурі оподаткування, що насамперед виявляється у співвідношенні між прямим та непрямим оподаткуванням (рис. 1), незважаючи на те, що гармонізація вітчизняного непрямого оподаткування відповідно до європейських стандартів передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (Глава 4, Додаток XXVIII) [7].

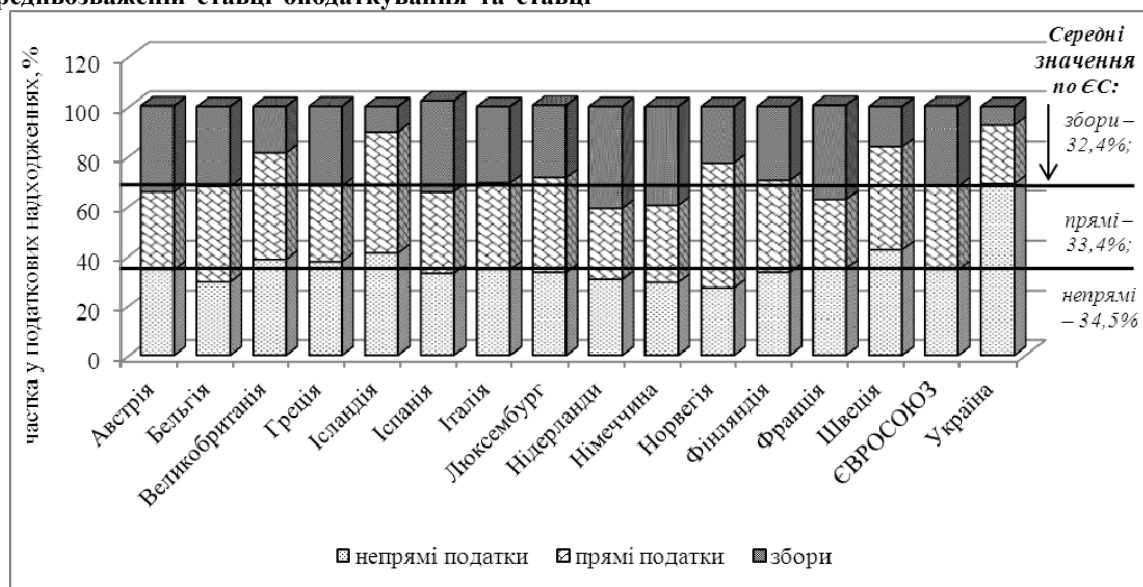

Рис. 1. Структура податкових надходжень у країнах Європейського Союзу та Україні у 2013 р. [складено за даними [8, 9]]

Загалом, прямі податки та рівень оподаткування знаходяться у прямій залежності від рівня доходів платника податків. Тому, враховуючи залежність співвідношення прямих і непрямих податків від таких факторів як життєвий рівень населення країни, рівень його культури, шляхи вдосконалення механізму

стягнення податків, рівень тінізації економіки тощо, пряме оподаткування світовими науковцями та практиками вважається найбільш справедливими, адже дозволяє перекласти основний податковий тягар на заможне населення. Однак, у 2013 р. питома вага прямих податків, сплачених суб'єктами господарю-

вання, у загальному обсязі податкових надходжень до бюджету України становила лише 23,5% проти 68,9% непрямих податків (у Європейському союзі відповідно 33,4% та 34,5%);

в) частому коригуванні ставок податків і податкових пільг¹. При цьому, практика застосування останніх свідчить, що замість позитивного ефекту використання пільг одними суб'єктами бізнесу часто підвищує податкове навантаження на інших. Як наслідок, стимулююча функція фіскального регулювання бізнесу інвельюється; створюється загроза погіршення інвестиційного клімату в країні загалом. Враховуючи відповідний європейський досвід, вважаємо за доцільне надання ВПП пільг цільового спрямування на впровадження інновацій, енергозбереження та підвищення енергоефективності.

Разом з тим, частому коригуванню піддається і вітчизняне податкове законодавство в цілому. Так, у 2014 р. було внесено 33 поправки (у 2012 р. – 12; у 2013 р. – 21) до положень Податково кодексу України, які так чи інакше стосуються ВПП;

г) існуванні значного впливу зовнішніх чинників на фіскальне середовище функціонування бізнесу, зокрема, нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні; стрімкі інфляційні процеси; необґрунтований перерозподіл ВВП, а саме – значна кількість податкових пільг, що дискримінує окремих платників податків; нестабільність у ставках оподаткування, визначенні їх бази та періодів тощо.

Разом з тим, вітчизняному фіскальному регулюванню діяльності ВПП характерні недосконалість податкового законодавства та складність справляння окремих податків; недостатній рівень гармонізації вітчизняного податкового законодавства з аналогічним у розвинутих країнах світу що виявляється, зокрема, у:

1) наявності значної кількості, порівняно з іншими країнами світу, видів податків і зборів. В процесі реформування системи адміністрування податків у 2014-поч. 2015 рр. наміри центральної влади щодо швидкого зменшення кількості податків та зборів з 22 до 9 були нереалістичними, а відтак залишилися нереалізованими. Головним чином внаслідок трансформацій їх кількість зменшилася до 11 (у той час як платники податків Білорусі сплачують 10 видів податків і зборів, Чехії – 8, Росії – 7, Грузії – 5, а Швеції – лише 4 [10]). Однак, деякому спрощенню податкової системи сприяла гармонізація бухгалтерського та податкового обліку в цілях оподаткування прибутку підприємств;

2) відсутності законодавчого трактування дефініцій «кластер», «кластерна група», «координаційний центр кластера» (як і будь-яких інших суб'єктів просторової організації бізнесу), а відтак і нормативного регламентування порядку формування Координаційно-моніторинговим депар-

таментом Міжрегіонального головного управління ДФС України – Центральним офісом з обслуговування ВПП Реєстру учасників кластерних груп (здійснюється з 2014 р.), механізмів фіскального регулювання та контролю діяльності підприємств, які входять до їх складу. Так, у 2014 р. до такого Реєстру було віднесено близько 4 тис підприємств-учасників, об'єднаних у 21 кластерну групу. Серед зазначених суб'єктів господарювання на обліку в Центральному офісі з обслуговування ВПП перебувало 210 підприємств (найбільше – в м.м. Донецьку (62), Дніпропетровську (62), Києві (42), найменше – в м.м. Одесі (5) та Харкові (6)). Враховуючи, що ВПП – учасники кластерних груп є бюджетоутворюючими підприємствами, з метою забезпечення наповнення Державного бюджету України вітчизняним законодавчим та виконавчим органам необхідно прийняти відповідні управлінські рішення щодо формування належного податкового середовища функціонування вказаних суб'єктів бізнесу.

Крім того, дискусійним є питання щодо доцільності встановлення Податковим кодексом України фіксованих сум кількісних критеріїв ідентифікації ВПП², враховуючи нестабільність вітчизняної грошової одиниці та її залежність від зовнішніх та внутрішніх політичних процесів. На наш погляд, з метою формування сприятливого фіскального середовища ведення бізнесу та уникнення частого коригування податкового законодавства, існуючі фіксовані суми кількісних критеріїв ідентифікації ВПП доцільно замінити змінними параметрами, які щорічно переглядаються і встановлюються з врахування фінансово-економічного стану в країні (наприклад, неоподаткований мінімум доходів громадян, рівень мінімальної заробітної плати для працездатної особи тощо).

Загалом, економічний зміст інституційних проблем фіскального регулювання ВПП полягає в тому, що їх наявність загострює ризики ведення господарської діяльності, негативно позначається на фінансових результатах, створює бар'єри для побудови довгострокових стратегій розвитку підприємств.

Напрямок (2): організаційно-фінансові проблеми здійснення фіскального регулювання діяльності ВПП в Україні, ключовими з яких є:

1) надмірне податкове навантаження на бізнес загалом³, яке зумовлює перехід частини підприємств у тіньовий сектор економіки, деформує ринкове конкурентне середовище, призводить до

² Податковий кодекс України великим платником податків регламентує юридичну особу, у якої обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує 500 млн грн або загальна сума сплачених до Державного бюджету України податків за платежами, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, за такий самий період перевищує 12 млн грн [11].

³ У 2014 р. загальний рівень податкового навантаження (% до прибутку) в Україні становив 55,9%, в країнах Центральної Європи – 41,3%, країнах Східної Європи та Центральної Азії – 38,7% [12].

¹ За даними Міністерства фінансів України, у 2014 р. бюджетні втрати від надання пільг суб'єктам бізнесу зі сплати податків і зборів становили 44,9 млрд грн, а у 2012 р. – 48,8 млрд грн.

криміналізації підприємницького середовища та розвитку неформальних економічних взаємовідносин між органами державного управління, контролюючими структурами та бізнесом. Зростання податкового навантаження призводить до збільшення витрат власника бізнесу, що, своєю чергою, негативно позначається на таких показниках діяльності підприємства, як ліквідність, платоспроможність, рентабельність тощо та призводить до порушення фінансової стійкості підприємства, погіршуючи тим самим його становище на ринку;

2) поширення явища подвійного оподаткування, коли податками обкладаються і прибуток підприємства, і дохід його власників, що нівелює стимули до розподілу прибутку, оскільки приріст вартості капіталу на рівні фізичних осіб часто обкладається за нижчими ставками податків, ніж дивіденди; знижує стимули до інвестування та започаткування і ведення бізнесу загалом;

3) поширення практики сплати податків авансом до отримання фінансових результатів, які є базою для обчислення суми, що підлягає сплаті до бюджету. Переплати податків в Україні зросли з 2,3 млрд грн станом на початок 2005 р. до 21,2 млрд грн на початок 2013 р. Найбільш стрімко обсяг переplat податків зростав в умовах фінансово-економічної кризи протягом 2008-2009 рр. Традиційно левову частку в обсягах переplat займають бюджетоутворюючі податок на прибуток підприємств та ПДВ. Разом з тим, поширеними є випадки, коли працівники податкових органів здійснювали відшкодування ПДВ в обмін на переplату з податку на прибуток. За даними СДПІ з обслуговування ВПП у м. Львові, обсяг сплаченого до бюджету авансом податку з прибутку підприємств області у 2014 р. зріс, порівняно з відповідним показником 2011 р. майже в'ятеро [13];

4) недосконалість механізмів фіскального регулювання трансфертного ціноутворення. Зокрема, у 2014 р. ВПП України здійснено контрольованих операцій (експортних операцій через країни, у яких ставка корпоративного податку на 5 і більше відсоткових пунктів нижча, ніж в Україні) на суму 869,3 млн грн, що становить 0,23% від загального обсягу експортних операцій, здійснених вказаними суб'єктами. Однак, з-під оподаткування через механізм трансфертного ціноутворення щороку виводиться приблизно 100 млрд грн, у результаті чого Державний бюджет України недоотримує близько 20-25 млрд грн. Ці оцінки узгоджуються з даними Світового фінансового співтовариства, згідно з якими щорічний відтік капіталу з України становить близько 9,15 млрд дол. (за цим показником Україна займає 17 місце у світі) [14]. Крім того, механізми трансфертного ціноутворення для зниження податкового навантаження використовують понад половину (54%) вітчизняних підприємств-товароекспортерів. Втрати світової економіки від застосування механізмів трансфертного ціноутворення при імпорті товарів щорічно

становлять більше 21 трлн. дол. США [15], які виводяться в офшорні зони. Таким чином, на поч. 2014 р. понад 50 країн світу розробили законодавство з регулювання трансфертного ціноутворення. В Україні відповідне законодавство було прийняте у 2013 р., однак на сьогодні як бізнес, так і податкові органи не готові до застосування прийнятих законодавчих нововведень ані методологічно, ані організаційно та практично;

5) поширення таких деструктивних девіацій вітчизняного середовища функціонування бізнесу, як лобіювання інтересів великого бізнесу; тінізації підприємницької діяльності та трудових відносин; мінімізація та ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); корупція та зловживання як зі сторони податкових органів, так і ВПП. Дослідження фіскального середовища діяльності ВПП України дозволило встановити, що у 2013-2014 рр. ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у структурі кримінальних правопорушень в сфері оподаткування становило 65,5% (рис. 2). При цьому, частка викритих правопорушень за ознаками ч.3 ст.212 Кримінального кодексу України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах – віднесено до категорії особливо тяжких злочинів), протягом зазначеного періоду склала 66,7% від виявлених правопорушень за ст. 212 або 43,7% – від усіх виявлених кримінальних правопорушень (у 2013 р. – 47,9%) [13]. Крім того, 2014 р. інспекторами Міжрегіонального головного управління ДФС України – Центрального офісу з обслуговування ВПП виявлено 67 фактів необгрунтованої заявки до відшкодування ПДВ на загальну суму 562,4 млн грн (у 2013 р. – 132 заявки на загальну 1,8 млрд грн).

Також, розпочато кримінальні провадження (83 од.) за ознаками ст.191 Кримінального кодексу України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на загальну суму 0,9 млрд грн; виявлено 143 кримінальних правопорушень у сфері державних закупівель на загальну суму збитків 416,3 млн грн, з яких до бюджету на кінець року відшкодовано 52,7%.

Поширення зазначених деструктивних девіацій вітчизняного фіскального середовища функціонування бізнесу супроводжується, з-поміж іншого, недостатніми розмірами відшкодування завданих державі збитків, спричинених ухиленням ВПП від оподаткування. Так, частка узгоджених податкових зобов'язань з донарахованих за результатами податкових перевірок ВПП України становила у 2014 р. лише 9,2%, решта – оскаржувалися в адміністративному та судовому порядку. Рівень стягнення узгоджених податкових зобов'язань у звітному році склав 76%.

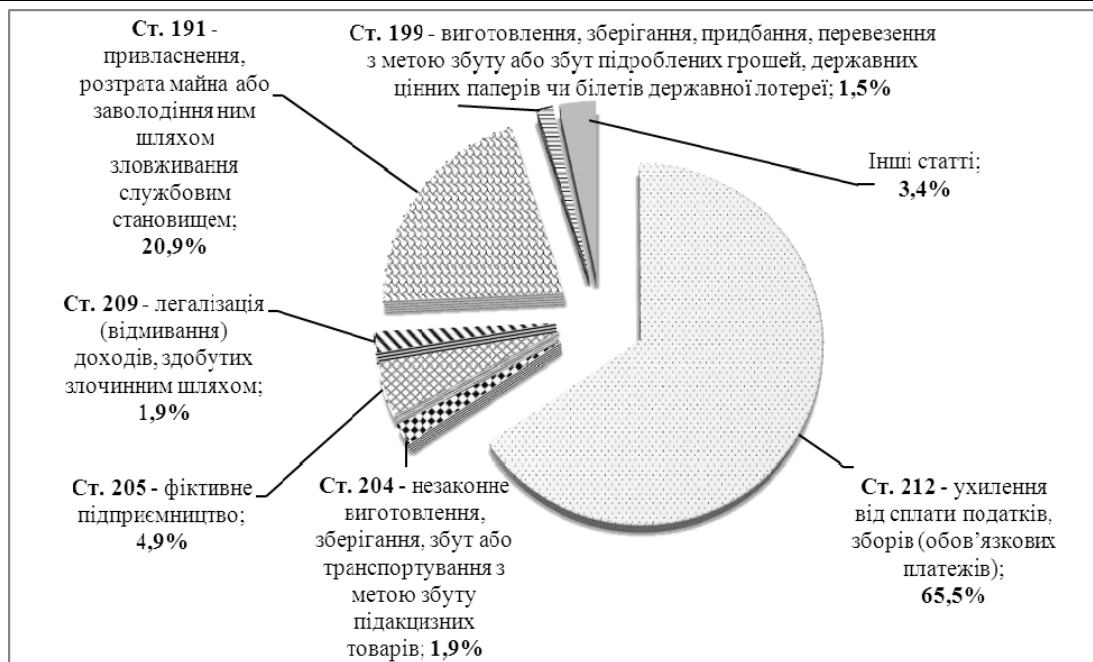

Рис. 2. Структура кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, вчинених великими платниками податків України у 2013-2014 рр. (відповідно до статей Кримінального кодексу України) [складно за даними [13]]

Загалом зазначимо, серед сучасних соціально-економічних проблем, вирішення яких є першочерговим, на думку 63,5% населення України є саме боротьба з корупцією (у 2011 р. – 90,5%, а на початку 2013 р. – 47%) [16].

б) низькі правова та податкова культура, а також дисципліна у бізнес-середовищі, недостатня поінформованість бізнесу щодо змін у нормативному забезпеченні фіскального регулювання ВПП. Зокрема, у 2014 р. неоднозначне тлумачення податкового законодавства стало причиною скасування 59% податкових повідомлень-рішень за наслідками адміністративного оскарження ВПП, а за наслідками судового оскарження – 98% [13].

Реформування фіскальної системи України, зокрема в частині впровадження ризик-орієнтованої системи відбору платників податків для перевірок, не сприяло лібералізації проходження контрольно-перевірочних процедур ВПП. Першопричиною такої незмінності є те, що на практиці планові податкові перевірки становлять лише невелику частину усіх податкових перевірок (зокрема, частка планових перевірок у загальній чисельності перевірок ВПП за всіма СПДІ України у 2014 р. становила 13,7%, по СДПІ у м. Львові – 20,4%), а решта потрапляють до різних категорій позапланового контролю. Зазначене свідчить про існування проблем у плануванні податкового контролю діяльності ВПП та практичній реалізації ризик-орієнтованого підходу до складання планів-графіків проведення перевірок, недосконалу систему звітування та інформування⁴.

Крім того, гострою проблемою гармонізації відносин держави загалом і платника податків, є формування єдиної судової практики вирішення позовів за результатами податкових перевірок, у тому числі адміністративних, що зумовлена насамперед невисоким фаховим рівнем (щодо розгляду справ про податкові правопорушення) деяких суддів і недостатньою компетенцією частини представників органів податкової служби. Відтак, загострилася потреба у створенні єдиної, чітко функціонуючої та дієвої системи підбору та підвищення професійної компетентності кадрів органів, уповноважених здійснювати фіскальне регулювання діяльності ВПП.

Разом з тим, сьогодні не достатньо вивчені та розроблені непрямі методи податкового контролю великих платників податків. Насамперед це стосується методу «горизонтального моніторингу», застосування якого мало успіх у Нідерландах, Німеччині, Австрії, Великобританії, Ірландії, Словенії, Південній Кореї, та допомогло б мінімізувати втручання у поточну діяльність ВПП, забезпечивши тим самим повноцінне наповнення бюджетів усіх рівнів з одночасним дотриманням балансу прав податкових органів і платників податків [4].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, слід наголосити на необхідності забезпечення реалізації узгодженого механізму фіскального регулювання діяльності ВПП, у якому були б чітко прописані його мета, форми, методи та інструменти, у тому числі єдина методологічна база надання податкових пільг і

⁴ У структурі письмових звернень платників податків, що надійшли до Державної фіскальної служби у Львівській області, 18% у 2013 р. та 21% у 2014 р. становили

звернення щодо процедури проходження податкового контролю.

преференцій на основі врахування та узгодження інтересів економічних суб'єктів задля формування максимально зручних і необтяжливих умов ведення бізнесу та адміністрування податків в Україні, зниження неформальної (корупційної) складової вітчизняної податкової політики та забезпечення гармонізації інтересів учасників податкових правовідносин. Зазначене становить перспективу подальших досліджень автора.

Список використаних джерел

1. Аналіз індексу конкурентоспроможності України в 2013-2014рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>.
2. Бережний Я. Проблеми та шляхи формування сприятливого інституційного середовища для підприємницької діяльності в Україні: аналіт. доп. / Я. Бережний, Д. Ляпін, Д. Покришка; за ред. Я. Жаліла. – К.: НІСД, 2014.
3. Дубинецька П. Реформування податкової системи як передумова детінізації економіки України / П. Дубинецька // Формування ринкової економіки в Україні: Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. № 28. – С. 209-215.
4. Лещух І.В. Податковий контроль великих платників податків: іноземний досвід та вітчизняна практика / І.В. Лещух // Облік і фінанси. – 2014. – № 1 (63). – С. 82-88.
5. Мельник М. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій: монографія / М. Мельник. – Л.: ІРД НАН України, 2012. – 568 с.
6. Official website The Doing Business [Electronic resource]. – Access mode: www.doingbusiness.org
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р., ратифікація від 16.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
8. Official website European Commission/Eurostat [Electronic resource]. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
9. Бюджет України 2013. Статистичний збірник. – К. – 2014.
10. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.
11. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
12. Doing business 2014: Economy profile: Ukraine / The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2013. – [Electronic resource]. – Available at: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/UKR.pdf>.
13. Офіційний сайт Міжрегіонального головного управління Державної фіскальної служби – Центрального офісу з обслуговування великих платників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://officevp.sfs.gov.ua/>.
14. Стратегічний план розвитку державної податкової служби України на період до 2013 р. / Угода про позику (Проект «Модернізація державної податкової служби України – 1») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку № 4698-UA від 04.09.2003 р. (ратифіковано Законом України від 20.11.2003 р. № 1317-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/proekt-modernizatsiya-detj>.
15. Дубніцький В. Трансфертне ценообразование: украинский вариант [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iaa.net.ua/transfertnoe-cenoobrazovanie/>.
16. Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. – К., 2014. – 60 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_1_01114_NNN.pdf.